



Για την αφαίρεση και την άμορφη τέχνη

ΧΑΡΗΣ ΣΑΒΒΟΠΟΥΛΟΣ, Η τέχνη μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο / 1940-1960, εκδόσεις Πλέθρον, σελ. 264

➤➤ **Αντικείμενο** του βιβλίου του Χάρη Σαββόπουλου, όπως προδίδει ο τίτλος, η τέχνη μετά τον 2° Παγκόσμιο Πόλεμο. Ακριβέστερα, η τέχνη ανάμεσα στο 1940 και το 1960, μια εικοσαετία που συνιστά για τον ιστορικό της τέχνης την περίοδο προεργασίας και οριστικής επικράτησης των αφαιρετικών και άμορφων (informel) κατευθύνσεων στην τέχνη. Θα συμπεραίναμε, μάλιστα, πως τούτη η καλλιτεχνική διάθεση αποτελεί και το κλειδί της κατανόησης αρκετών εκφάνσεων της σύγχρονης τέχνης εν γένει.

ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΥ

Για μια «νέα μεταπολεμική συνθήκη της αφαίρεσης» (σ. 38) κάνει, λοιπόν, λόγο ο Σαββόπουλος, διακρίνοντας ταυτόχρονα και κάποιους εξεχόντες σταθμούς που οδήγησαν σε αυτήν. Πρώτα και πριν απ' όλα, η μνήμη του πρόσφατου πολεμικού παρελθόντος, η διάθεση για μια νέα αρχή, οι ταχείες εναλλαγές ανάμεσα στην αισιοδοξία και την απαισιοδοξία, η απειλή ενός εξίσου δυστοπικού μέλλοντος, η έμμεση ανάγκη προάσπισης του ανθρωπισμού και της ατομικής ελευθερίας στις διάφορες εκδοχές της κατά τον ψυχρό πόλεμο, επέφεραν μια συνολική κρίση σε ό,τι τουλάχιστον σχετίζεται με τις αναπαραστάσεις και το «περιεχόμενό» τους, αλλά και μετατοπίσεις στον τρόπο που γίνεται πλέον αντιληπτός ο κοινωνικός ρόλος ή «η ηθική υποχρέωση» του κριτικού και καλλιτεχνικού υποκειμένου σε Ευρώπη και Αμερική.

Μια ακόμα «κρίση» που με τη σειρά της προκάλεσε την επανεξέταση μιας σειράς παλαιότερων κραταιών θεωρήσεων και μιαν ερκρηκτική παραγωγή νέων λόγων και μεθόδων προσέγγισης του καλλιτεχνικού και όχι μόνο φαινομένου. Ανάμεσά τους, πρόκρινε μια τάση για περισσότερη και συχνά ακατέργαστη ύλη, τη χρήση έτοιμων αντικειμένων, μια διαφορετική προσέγγιση του σουρεαλιστικού και μη αυτοματισμού, την ενστικτώδη χειρονομία και την επανενεργοποίηση του

ανθρώπινου σώματος στη δημιουργική διαδικασία, όπως επίσης και την επανεκτίμηση των ιδιωμάτων της λαϊκής, της παιδικής και της ζωγραφικής των ψυχικά ασθενών.

Όλα τα παραπάνω εύλογα θυμίζουν εκφράσεις ενός ανανεωμένου και ακόμα περισσότερο ιδιότυπου ρομαντισμού, τη στιγμή που ο τελευταίος καλείται να αναζωογονήσει ξανά μια άγονη ορθολογική επικράτεια. Ίσως ακόμα η εμπειρία της νεωτερικότητας να μας καλεί στην επικαιροποίηση σχημάτων, όπως αυτό του Heinrich Wölfflin, για την αέναη διαδοχή του εκάστοτε κλασικού από το αντίστοιχο του μπαρόκ πνεύμα. Ο βιολογικός, άλλωστε, θάνατος του τελευταίου στην «ουδέτερη» Ελβετία επήλθε λίγες μόλις ημέρες πριν το οριστικό τέλος του εν λόγω πολέμου. Είναι, λοιπόν, ο ρομαντισμός, ο αυθορμητισμός και ένας κάποιος πρωτογονισμός αυτοί που διαδέχτηκαν τον μοντέρνο φονξιοναλισμό της καπιταλιστικής ανάπτυξης των αρχών του 20^{ου} αιώνα;

Κι όμως, ήταν μάλλον τα πρώτα που οδήγησαν στη φρίκη του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου και όχι τα δεύτερα ή, ακριβέστερα, μια διαφορετικού τύπου σύμπληξή τους. Ο τελευταίος αυτός πόλεμος αναφέρεται ως σημείο καμπής για την τέχνη, ως ορόσημο μιας αλλαγής πλεύσης της. Όχι άδικα. Η ιστορία του δυτικού κόσμου είναι, βέβαια, και μια ιστορία των πολέμων του· είναι, με άλλα λόγια, μια ιστορία κρίσεων, συνεχών βίαιων μεταβάσεων, με ποικίλες αντανάκλασεις στις καλλιτεχνικές αναπαραστάσεις. Η τέχνη την οποία θέτει στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος ο Σαββόπουλος είναι αυτή των αρχών μιας περιόδου φαινομενικής μεταπολεμικής νηνεμίας. «Φαινομενικής», καθότι τα «ψυχρά» γεγονότα που την ακολούθησαν και το πέρας του διπολισμού σήμαναν ακριβώς την πρωτοκαθεδρία των κάθε είδους διπολισμών και δυισμών, και ταυτόχρονα το τέλος τους. Σε τούτο το πλαίσιο, κάθε θεωρητική και ιστορική τελεολογία τίθεται εν αμφιβόλω.

Η ιστορία του Σαββόπουλου πράγματι δεν απωθεί αυτήν την γενικότερα αμφιβολή συνθήκη. Την πρώτη αμνηστία και αβεβαιότητα θα διαδεχθεί η γε-

ωμετρικοποίηση των νέων μορφών της αφαίρεσης και μια νέα ισορροπία πολλών -και όχι απλά δύο- αντίρροπων δυνάμεων και τάσεων. Έπειτα, η ολοένα και μεγαλύτερη ταχύτητα της εξέλιξης των νέων τεχνολογιών θα επανεγκαταστήσουν μια καινούρια πίστη στο πρόταγμα της προόδου. Το σχέδιο του διαφωτισμού παρέμεινε ισχυρό, και, θα λέγαμε, πως παραμένει ακόμα. Η σύγχρονη τέχνη, στις απαρχές της οποίας εστιάζει ο Σαββόπουλος, βρίσκεται ακόμα εντός του.

Χαρτογραφημένη μεν από την ήδη πλούσια διεθνή βιβλιογραφία η εν λόγω περίοδος, αλλά ταυτόχρονα «δύσκολη» ως προς την αφήγηση των τεκταινόμενων σε αυτήν, διαμορφώνει για τον συγγραφέα ένα περιβάλλον άρσης των διάφορων διπολισμών. Όχι μοναχά αυτών ανάμεσα στο αναγεννησιακό και το μπαρόκ πνεύμα του Wölfflin ή στον ορθολογισμό και τον ανορθολογισμό, όπως τον επικαιροποιήσαμε εδώ, αλλά και ανάμεσα στη «φύση» και το «πολιτισμό» (σ. 74), τον «εσωτερικό» και τον «εξωτερικό κόσμο», σύμφωνα με το ιταλικό παράδειγμα (σ. 79), το «πνευματικό» με το «υλικό» (σ. 86) και, τέλος, τον «εικαστικό» με τον «πραγματικό» χώρο (σ. 88). Βρισκόμαστε, έτσι, μπροστά σε ένα διαφορετικό πλαίσιο αντίληψης του πραγματικού, άρα της εικόνας του και, κατ' επέκταση,

των μορφών; Η αφαίρεση και το informel απαντούν ενδεχομένως στις παραπάνω αναγκαιότητες. Μακράν α-

πο τη στιγμή της ακμής ή της ολοκλήρωσης μιας μακροχρόνιας διαδικασίας, οι απαρχές της οποίας θεμελιώνονται στον μοντερνισμό, στον δικό του διαρκή αναστοχαμό πάνω στη φύση και το περιεχόμενο της τέχνης και των αναπαραστάσεών της. Η ιστορία της τέχνης είναι, θα λέγαμε, μια ιστορία συνεχών προσπαθειών απεικόνισης αυτού που είναι εκ των πραγμάτων αδύνατον να αναπαρασταθεί, είναι δηλαδή και μια ιστορία μορφών. Και η αφαίρεση δεν συνιστά καμιά εγκατάλειψη αυτής της προσπάθειας.

Πόσο «άμορφη» είναι άλλωστε η informel τέχνη; Πολλά μετέπειτα παραδείγματα έργων που κατηγοριοποιήθηκαν με βάση τα χαρακτηριστικά της, μας έδειξαν πως ενδεχομένως όλα έχουν μια μορφή. Γιατί ένα σκίσιμο ή μια διάτρηση του Fontana δεν εγκαθιστά και δεν νομιμοποιεί μια νέα μορφή; Γιατί δεν είναι μια αναπαράσταση ενός πραγματικού σκισίματος, θα λέγαμε, μια «ρεαλιστική» αναπαράσταση; Κατά πόσο τα αφηρημένα έργα δεν αποτελούν μέρος της πραγματικότητας, εφόσον τελικά διαμορφώνονται από αυτήν και, ενδεχομένως, τη διαμορφώνουν, λέξεις καθόλου «αθώες», σε ό,τι μας αφορά εδώ; Βέβαια, ίσως όλα αυτά να είναι ερωτήματα που τόσο μας οδηγούν στον πυρήνα της ιστορίας του Σαββόπουλου όσο και μας απομακρύνουν από το βιβλίο του.

ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΤΩΡΑ ΓΡΑΦΟΝΤΑΙ

η γυναίκα που επέστρεψε

τα πάντα στη θέση που είχαν λέρωνε ποτήρια και πιάτα πρόσθετε σκόνη στα έπιπλα αποτυπώματα στους τοίχους επέστρεψε το κρέας στα ζώα τα λαχανικά στους κήπους τα φρούτα στα δέντρα ρουφούσε με το στυλό ανάποδα όσα έγγραφαν οι σελίδες συμπλήρωνε κενά στην πέτρα όπου είχαν χαράξει γράμματα επαναφέροντας ήχους των λέξεων στην προφορική τους κατάσταση πριν στο βιβλίο του γίνουν ένα πλευρό στο πλευρό του από αυτό που εκείνος κοιμάται

Γιώργος Χουλιαράς



dear voice, I've missed you, 2018, μέταλλο, πλεξιγκλάς, αλουμίνιο, δέρμα, ρητίνες, ξύλο, revinex και τεχνητά φυτά, 147 x 84 x 63 εκ.

Οι εικόνες του τεύχους προέρχονται από την ατομική έκθεση της Άνας Λάσκαρη με τίτλο *extreme singularities* που πραγματοποιείται στη γκαλερί a.antonomouliu.art (Αριστοφάνους 20, Ψυρρή, Αθήνα). Μέχρι 1/12